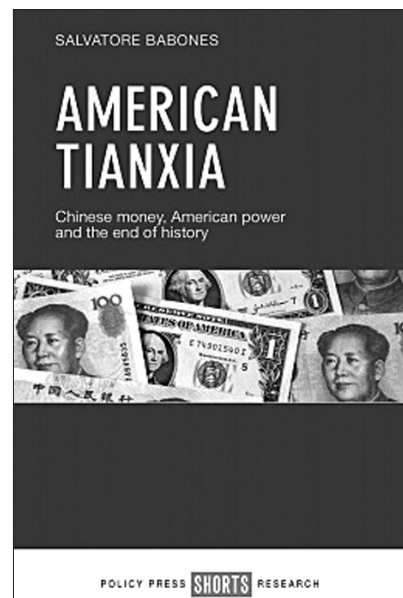

Zenonas Norkus

Apie tūkstantmetę Amerikos imperiją kaip istorijos pabaigą

Yra kelios priežastys pagerbti šią nedidelę knygą lietuviška (toks buvo ir knygos autoriaus pageidavimas) recenzija (kol kas) nelabai plačiai skaitomame lietuviškame (nors leidžiamame dviem kalbomis) sociologijos žurnale. Pirma, knygos autorių jau sieja šiokie tokie ryšiai su mūsų kraštu. Jis lankėsi Lietuvoje, o 2016 m. birželio 22 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete perskaitė paskaitą „Kinijos augimas: fiskaliniai sprendimai struktūriniams apribojimams“. Nors Salvatore Babones gyvena ir dirba itin toli nuo Lietuvos – Sidnėjaus (Sydney) universitete (Australija), jis gana dažnai lankosi mūsų kraštuose ir domisi jų gyvenimu. Tam mokslininkas turi asmeniškų priežasčių – jo žmona kilusi iš Latvijos, tarp daugelio jo pareigų yra ir narystė Latvijos užsienio reikalų institute¹.

Iš tiesų, S. Babones yra tiesiog gyvas globalizacijos įsikūnijimas. Itališkų šaknų šimtaprocentinis amerikietis, 2003 m. apgynęs sociologijos daktaro disertaciją (paskelbta kaip Babones 2009a) Johno Hopkinso universitete (Baltimore, Marylando valstija), jis toliau svariai pasireiškė dviejose srityse. Viena jų – statistinių

Salvatore Babones. 2017. *American Tianxia. Chinese Money, American Power and the End of History*. Bristol: Policy Press, 88 p.

tyrimų, ypač regresinės analizės, metodologija (Babones 2013a; 2013b; 2014; 2015). Kita – iš Immanuelio Wallersteino kapitalistinės pasaulio sistemos (toliau – KPS) teorijos kilusios

¹ Žr. <http://www.lai.lv/petnieki/salvatore-babones-42> (žiūrėta 2017 09 17). Daugiau informacijos: <http://sydney.edu.au/arts/staff/profiles/salvatore.babones.php>; <https://salvatorebabones.com/>; <https://twitter.com/sbabones> (žiūrėta 2017 09 17).

pasaulio sistemos analizės (angl. *World System Analysis*) pagrindu vykdomi globalios dinamikos tyrimai, kurių dėmesio centre pastaruosiu metu atsidadė socialinė kaita Kinijoje ir jos poveikis šios šalies vietai pasaulio sistemoje (Chase-Dunn, Babones 2006; Babones 2009b; Babones, Chase-Dunn 2012; Elsenhans, Babones 2017). S. Babones, kaip raidos ir globalizacijos sociologas bei Kinijos ekspertas, aktyviai reiškiasi ne vien akademinėje spaudoje, bet ir internetinėje žiniasklaidoje, dalyvauja įvairiose besiformuojančios globalios pilietinės visuomenės iniciatyvose (Esteve, Babones and Babicky 2013). Jo publikacijos tarptautinių santykių klausimais skelbtos žurnaluose *National Interest*, *Foreign Affairs* ir kituose ekspertų sluoksniuose įtakinguose leidiniuose. Negalima atmesti, kad jis ateityje pasireišk ir Australijos arba Jungtinių Amerikos Valstijų, kurių pilietis jis tebėra, politikoje.

Čia prieiname antrą ir svarbiausią priežastį, kodėl šią knygą turėtų perskaityti kiekvienas Lietuvos politikas. Jau kelintus metus Lietuvos politinis elitas ir jo požiūriui siekianti atstovauti žiniasklaida laiko Lietuvos visuomenę nuolatiniame įtampoje, transliuodami žinią apie artėjančią Rusijos invaziją į Lietuvą, kuri busianti pirmas žingsnis į Europos, o toliau ir viso pasaulio užvaldymą. Sunku pasakyti, kiek tvirtai šios žinios skleidėjai ja tiki. Gali būti, kad ji transliuojama vidaus politikos sumetimais, nes labai patogu slopinti opozicinę politinę mintį ir veiklą, skelbiant ją Rusijos „penktosios kolonos“ raiška. Tačiau ir ta žinia tikintiems, ir netikintiems labai praverstų susipažinti su amerikiečių ir australų sociologo knyga, kuri pateikia argumentuotą analizę klausimu, nuo atsakymų į kurią labiausiai

priklauso dabartinio lietuviško Rusijos grėsmės Lietuvai diskurso įtikinamumas.

Tas klausimas yra susijęs su JAV hegemonijos pasaulyje perspektyvomis. Iš tikrųjų, žiniasklaidos bei vietinių lietuvių ekspertų piešiami pavojai Lietuvos nepriklausomybei tikrove taptų tik JAV atsisakius arba nebegalint atlikti šiuo metu jų atliekamo kapitalistinės pasaulio sistemos (KPS) hegemono vaidmens. Iš tikrųjų, šiam vaidmeniui pavojų kelia ne Rusija – ekonomiškai silpna valstybė, kurios ekonomiką sėkmingai smaugia 2014 m. įvestos JAV ir ES ekonominės sankcijos. Šios šalies ūkinei stagnacijai užsitęsus, jos gali baigtis vidaus krize ir net subyrėjimu. Rimti analitikai realias grėsmes JAV hegemonijai sieja su lėtėjančiu, bet vis dar labai sparčiu Kinijos ekonominiu augimu. Kai kurie jų prognozuoja, kad, tapusi didžiausia ekonomine pasaulio galybe, Kinija sieks paveržti iš JAV pasaulinės sistemos hegemono vaidmenį.

Analitikas, žvelgiantis į tikrovę per I. Wallersteino KPS teorijos akinius (žr. Wallerstein 2000), tiesą sakant, tos tikrovės ir negali matyti kitaip. KPS teorija nurodo skirti imperijas ir hegemonines valstybes. Imperijos – tai didelių ekonominių erdvių politinės organizacijos forma, būdinga ikimoderniems laikams. Modernybės pradžią ženklina kapitalistinės pasaulio sistemos atsiradimas XVI a. Anot I. Wallersteino, jos skiriamasis bruožas yra neimperinis tarptautinės politinės organizacijos bruožas. Kapitalistinės pasaulio sistemos branduolį sudaro kelios tarpusavyje besivaržančios valstybės, iš kurių vienai kuriam laikui pavyksta tapti hegemonu, kol iš jos šį vaidmenį paveržia kita branduolio valstybė. XVII a. trumpam hegemonės vaidmenį įgijo Olandija, XIX a. – Didžioji Britanija.

Čia verta pabrėžti skirtumą tarp hegemonijos ir imperijos. Ir Olandija, ir Didžioji Britanija turėjo savo kolonijines imperijas, tačiau pasaulio sistema nebuvo jų valdžiai pajungta imperija. Šalia jų kapitalistinio pasaulio branduolyje buvo ir daugiau suverenių didžiųjų valstybių. Valstybė hegemonė buvo tiesiog pirma tarp lygių – savotiška didžioji valstybė seniūnė, didžiųjų valstybių ansamblyje griežianti pirmuoju smuiku. XX a. iš jos hegemonės vaidmenį nesėkmingai mėgino paveržti Vokietija, tačiau jis atiteko JAV, kurios iš pradžių net kratėsi to vaidmens, atsisakydamos stoti į po Pirmojo pasaulinio karo įkurtą Tautų Lygą. Gerai žinome, kuo baigėsi Sovietų Sąjungos iššūkiai JAV hegemonijai – Sovietus pasmaugė neefektyviai planinei ekonomikai neapkeliamų karinių išlaidų našta. Atrodytų, kad Kinija – tai kitas pretendentas, tik su kur kas tvirtesniu ekonominiu pagrindu.

S. Babones su tokia šiuolaikinės KPS kaitos tendencijų diagnoze nesutinka. JAV hegemonijai jokie iššūkiai negresia. Taip yra todėl, kad, kitaip nei ankstesni KPS lyderiai, JAV yra ne tik šios sistemos hegemonė, bet ir imperija. Po 2001 m. rugsėjo 11 d. gyvename JAV dominuojamoje pasaulinėje imperijoje, kuri gyvuos ne mažiau kaip tūkstantį metų. Ši data reikšminga tuo, kad, pradėjusios „karą prieš terorą“, JAV paskelbė nebesilaikysiančios visų nepriklausomų, tarptautiškai pripažintų valstybių lygaus suverenumo principo, suformuluoto 1648 m. Vestfalijos taikos sutartyje. Su Rugsėjo 11-ąja S. Babones sieja ir realią istorijos pabaigą, kurią Francis Fukuyama kiek paskubėjo paskelbti paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje (žlugus Sovietų Sąjungai). XX a. vadinamas „Amerikos šimtmečiu“, o prasidėjęs trečiasis tūkstantmetis

po Jėzaus Kristaus gimimo vadinsis „Amerikos tūkstantmečiu“.

Skelbdamas šiuolaikinį pasaulį globalia JAV imperija, amerikiečių ir australų sociologas nukrypsta nuo KPS teorijos ortodoksijos. Tad knyga prasideda šio svarbiausio teiginio pagrindu. Šiame pagrindime jis sutelkia dėmesį į tuos JAV imperijos bruožus, kurie ją skiria nuo tradicinių imperijų. Tradicinės imperijos atsiradavo užkariavimo būdu. Nors JAV savo karine galia pranoksta visas likusias pasaulio valstybes drauge paėmus, jų dominavimas remiasi ne vien šiuo absoliučiu karinės galios pranašumu. Būdama pagrindinės rezervinės pasaulio valiutos leidėja, ši valstybė kontroliuoja globalią finansų rinką. JAV pirmauja visose pažangių technologijų srityse. Jos universitetai yra geriausi pasaulyje. Į ją veržiasi gyventi ir jos piliečiais svajoja tapti visų pasaulio šalių versliausi ir gambiausi jaunuoliai. Ieškodamas istorinių precedentų šiuolaikinių JAV dominavimui pasaulyje, S. Babones randa tik vieną.

Tas vienintelis JAV kaip superimperijos precedentas – tai senovinės Kinijos padėtis Rytų Azijoje tais laikotarpiais, kai šiai šaliai pavykdavo realizuoti savo imperines pretenzijas. Kaip žinoma, senovinė Kinija save laikė pasaulio centru, o savo konfucinės civilizacijos vertybes – universaliomis. Konfucininkų raštuose ir aptinkame *tianxia* sąvoka, kuri reiškia „viskas po vienu dangumi“ (pasikliaunu autoriaus išaiškinimu). Ji (kinišku požiūriu) reiškia tobulą, t. y. harmoningą ir etišką, tarptautinių santykių sistemą, kurios tvarką bei harmoniją ir užtikrina visų šalių orientacija į pasaulio centrą – kinų imperatoriaus valdžią. Tiesa, tobula kiniška pasaulio tvarka niekada iš tikrųjų nebūdavo

universali – ji apsiribodavo Rytų Azija. Be to, net ir šiame regione kiniška *tianxia* nebūdavo ilgalaikė. Paskutiniai Rytų Azijos istorijos epizodai, kai reali Kinijos tarptautinė padėtis maždaug atitiko *tianxia* idealą, apėmė XVII a. pabaigą–XVIII a. pradžią, kai Kiniją valdė mandžiūriška Čingų (Qing) dinastija, ir XV–XVI a., kai ji buvo Mingų dinastijos valdžioje (aišku, abiejų dinastijų valdymas truko ilgiau, tačiau jų nuosmukio laikotarpio neįtraukiame). JAV yra pirmoji valstybė pasaulio istorijoje, kuriai realiai pavyko įgyvendinti kinišką idealą – tapti tikrai globalia *tianxia*.

Tai ir yra pagrindinė knygos idėja, kurią išreiškia ir jos pavadinimas. Ją deklaruoja jau trečias knygos sakinyss:

klasikinė kinų *tianxia* buvo Rytų Azijos pasaulio sistema, fokusuota į vieną centrinę valstybę (Kiniją), į kurią žvelgė visos kitos tautos, laukdamos iš jos legitimacijos ir lyderystės. Šiandien tūkstantmetė pasaulio sistema yra fokusuota į Jungtines Valstijas. (Babones 2017; 2)

Amerikietiškos *tianxia* pradžia ir ženklina istorijos pabaiga. Alternatyviai (tiems, kurie nemėgsta kalbų apie pasaulio istorijos pabaigą) ji galėtų būti pavadinta naujos eros pasaulio istorijoje pradžia. Tačiau matuojant žmogaus gyvenimo trukmės masteliais, mums, gyvenantiems naujos eros pradžioje, praktinio skirtumo tarp tūkstantmetės JAV pasaulinės viešpatijos ir istorijos pabaigos nėra. Minėdamas tūkstantmetę šios viešpatijos trukmę, S. Babones įpina (gal ne visai sąmoningai) ir chiliastinį motyvą. Viduramžių chiliazme po tūkstantmetės Dievo karalystės žemėje ėjo pasaulio pabaiga ir Paskutinis teismas.

Tas chiliastinis motyvas nuskamba knygos pabaigoje, paskutiniame jos skyriuje, kuris taip

ir vadinasi – „Istorijos trūkis“ (angl. *The hiatus of history*). Pirmame skyriuje aiškinama *tianxia* sąvoka. Čia autorius demonstruoja nemenką tradicinės (konfucinės) kinų civilizacijos sąvokų išmanymą. Antrame skyriuje ši sąvoka kūrybiškai pritaikoma JAV galios fenomenui analizuoti, išryškinant jos bendruosius ir specifinius bruožus. Remiantis šia analize, jau šiame skyriuje pradėdama koncepcijų, numatančių netolimą JAV santykinį nuosmukį, kritika. Ji tęsiama trečiame skyriuje, skirtame Kinijos raidos problemoms ir užsienio politikai analizuoti. Mat autoriai, rašantys apie JAV hegemonijos pabaigą, būtent Kiniją vaizduoja pagrindiniu pretendentu perimti hegemono vaidmenį. Tarp jų jau pasitaiko ir kinų autorių (nebūtinai iš Kinijos Liaudies Respublikos, nes kiniškasis pasaulis neapsiriboja šios valstybės sienomis), kurie ir reanimavo konfucinę *tianxia* sąvoką, pasvajodami ir apie kinišką *tianxia* kaip XXI a. perspektyvą. Šiame kontekste minimas Kinijos skverbimasis į Afriką ir neseniai paskelbta „Naujojo šilko kelio“ iniciatyva, nubrėžianti visą Eurazijos žemyną apimančios ekonominės erdvės sukūrimo perspektyvą. Į šios iniciatyvos įgyvendinimą Kinija siekia įtraukti ne tik Vidurio Azijos ir Artimųjų Rytų šalis, per kurių teritorijas ėjo istorinis Didysis šilko kelias, bet ir Europos Sąjungą, kurią Kinijos vadovai tikisi tapsiant pagrindine partnere iš naujo tiesiant šį „kelią“.

Autorius iš šių koncepcijų nepalieka akmens ant akmenų. Pirma, jis parodo, kad Kinijai veikusiai nepavyks tapti viena iš turtingiausių pasaulio valstybių, kurių ekonomikos variklis yra ne pigi darbo jėga (kaip yra šiuolaikinėje Kinijoje), bet originalios pažangaus krašto technologinės inovacijos. Tai reiškia, kad ji

netaps nauja Japonija ar Pietų Korėja, tik kur kas didesne. Iš tikrųjų, šiuo metu jos bendrasis vidaus produktas (BVP), skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui, vis dar yra gerokai mažesnis ne vien už atitinkamą Lietuvos, bet netgi ir Rusijos rodiklį. O jos ūkio augimas tolydžio lėtėja. Dėl dar Mao Dzedongo laikais pradėtos vykdyti „vieno vaiko politikos“ jos populiacija sparčiai sensta. Didėja vidaus skola, komplikuojasi ir taip labai sunkios ekologijos problemos. Tikėtinausia palaiptu išsikvepiančio Kinijos ekonominio spurto pabaiga – ši didžiulė šalis atsidurs „vidutinių pajamų spąstuose“, pakartodama daugumos pasaulio šalių, kurioms pavyko industrializuotis, tačiau nepavyko išvirtinti KPS branduolyje, raidos trajektoriją. Šių valstybių sąrašas – ne tik tokios Lotynų Amerikos šalys kaip Argentina, Urugvajus, Čilė (verta pažymėti, kad Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse jų BVP vidutiniškai vienam gyventojui buvo ne mažesnis už atitinkamą Skandinavijos šalių rodiklį²), bet ir Pietų Europos (išskyrus Šiaurės Italiją) bei Rusija ir pokomunistinės Vidurio Europos šalys (tikėkimės, kad Lietuva taps išimtimi).

Antra, S. Babones argumentuoja, kad ekonominė atsiliekančių šalių (netgi tokių didelių kaip Kinija) pažanga nekelia pavojaus JAV hegemonijai. Taip yra todėl, kad ji remiasi ne vien karine ir ekonomine galia bei technologiniu pirmavimu. Svarbiausias jos ramstis – liberalaus individualizmo idėjos, kurios yra pagrindinis JAV minkštosios galios ginklas. Jų trauka stipriausiai veikia būtent KPS periferinių šalių

elitus. Pralobę jo atstovai skuba pervesti savo kapitalus į JAV ir Šveicarijos bankus, leidžia savo atžalas į universitetus JAV ir kitose anglosaksų šalyse, kurias su JAV imperine metropolija sieja ypač glaudus ryšys. Jį lemia ne tik kalbinis ir kultūrinis bendrumas, bet ir faktiškai neribota JAV saugumo ir karinių žinybų vykdoma šių „seserinių“ šalių jėgos struktūrų kontrolė. Čia S. Babones brėžia įdomią istorinę analogiją, lygindamas JAV santykius su Kanada, Australija, Naująja Zelandija, Jungtine Karalyste, su tais, kurie Romos respubliką siejo su vadinamaisiais „federatais“ – sąjunginiais Italijos miestais-valstybėmis. Nors šie poliai nominaliai buvo nepriklausomi, ilgainiui svarbiausiu jų piliečių politiniu reikalavimu tapdavo suteikti jiems Romos piliečių teises. Galiausiai Romos miestas-valstybė apėmė visą Apeninų pusiasalį.

S. Babones nemato esminio skirtumo tarp Romos pilietybės kaip aukščiausio jos provincijų elito atstovų siekinio ir šiuolaikinės pasaulinės periferijos elito, ypač jo atžalų, troškimų. Jų svajonių viršūnių viršūnė – studijos prestižiniame JAV universitete, Amerikos pilietybė ir transnacionalinė karjera. Autorius rašo apie šiuolaikinėje Kinijoje populiarėjantį „gimdymo turizmą“. Pagal JAV įstatymus, JAV teritorijoje gimęs kūdikis gauna šios šalies pilietybę. Tad JAV daugėja privačių klinikų, į kurias turtingi kinai siunčia besilaukiančias žmonas, kad jų atžalos išvystų šį pasaulį JAV žemėje ir įgytų teisę į aukščiausią žemišką gėrį – JAV pilietybę.

Vis dėlto netikslu būtų teigti, kad JAV globalios galios atrama – korumpuoti peri-

² Žr. The Maddison-Project (<http://www.ggd.net/maddison/maddison-project/home.htm>; žiūrėta 2017 09 17).

ferijos elitai. Korupcija ar papirkimu remiasi Kinijos mėginimai plėsti įtaką Afrikos ir gretimose Azijos šalyse arba (galime pridurti) Rusijos mėginimai išlaikyti įtaką buvusiose sovietinėse respublikose. Joms už palankumą tenka mokėti – teikti lengvatines paskolas arba subsidijas ištisoms šalims arba įtakingiausiems elito atstovams. JAV už įtaką nieko nereikia mokėti. Atvirkščiai, elitų atstovai ar net ištisos šalys yra pasirengę mokėti patys už JAV palankumą bei pripažinimą. Pavyzdžiu gali būti ką tik prasidėjusios naujųjų NATO šalių narių lenktynės vienai kitą pranokti karinių išlaidų dydžiu. S. Babones nemato jokių ženklų, kad šios tendencijos pasikeistų. Todėl nuogausti dėl „Naujojo šilko kelio“ tiesimo nėra jokio pagrindo – jis niekur neveda. Kinija tik švaisto išteklius (ir artina savo ekonomikos krizę), subsidijuodama Afrikos, gretimų Azijos šalių ir netgi kur kas turtingesnių ES šalių ekonomikas, o tikroji tų šalių elitų meilė yra Amerika.

Lietuvos skaitytojas, vietinės žiniasklaidos kaip prie narkotiko įpratintas prie minties apie vis didėjančią Rusijos grėsmę ir gal jau nebeišvengiamą agresiją bei naują (laimė, ši kartą trumpą ir laikiną, nes broliškos NATO šalys netruks išvaduoti) okupaciją, knygoje pasigenda dėmesio šiai šaliai. Rusija minima tik prabėgomis, jos didžiavalstybinės pretenzijas vertinant su ironiška (gal per švelnia) pašaipa. Iš tikrųjų, visa tai, ką S. Babones pasakoja apie nominaliai vis dar komunistinės Kinijos elito polinkius, dar labiau tinka Rusijai. Ko vertos jau legendinės „Putino dukros“ ir nesuskaičiuo-

jami paties Rusijos prezidento kapitalai, saugiai (reikia manyti, nes detales Lietuvos žiniasklaida nutyli) investuoti JAV ir jų sąjungininkų bei satelitų šalyse. Tačiau apie daugelio aukščiausių Rusijos pareigūnų ir (ypač) multimilijardierių kapitalų investavimo bei atžalų studijų ir gyvenimo vietas yra kur kas tikresnių žinių. Tiesa, čia skeptiškai nusiteikęs skaitytojas gali priminti paskutinius JAV prezidento rinkimus, kurių nugalėtojas pralaimėjusiųjų tebelaikomas vos ne Rusijos statytiniu. Kaip šie faktai įsikomponuoja į S. Babones piešiamą visagalės Amerikos *tianxia* paveikslą?

Iš tikrųjų, jokio prieštaravimo čia nėra. Priminsiu, kad tikra *tianxia* tuo ir ypatinga, kad metropolijai periferijų elito papirkinėti nereikia. Atvirkščiai, periferijų elitai mėgina papirkinėti ir kitaip veikti įtakingiausius „centrinės“ valstybės dignitorius. Šiuo atveju (pratešiant S. Babones mėgstamas istorines analogijas) labai iškalbingas yra vadinamojo „Jugurtos karo“ vėlyvosios Romos respublikos laikais (II a. pr. Kr. pabaigoje) epizodas³. Jugurta buvo Romos vasalinės Numidijos karalystės (dabartinio Alžyro šiaurėje) karaliaus Micipsos įsūnis. Numidijos kariuomenė, panašiai kaip kad dabar NATO šalys siunčia savo kariuomenės kontingentus talkininkauti JAV karo pajėgoms operacijose prieš šių laikų „barbarus“ (vadinamus „teroristais“), turėjo talkinti romėnams nukariaujant neklusnias gentis Iberijos pusiasalyje (dabartinėje Ispanijoje). Pasižymėjęs šiame kare kaip Numidijos kavalerijos būrio vadas, po savo įtėvio mirties Jugurta nugalabijo vieną iš dviejų savo įbrolių

³ Svarbiausias mūsų žinių šaltinis apie Jugurtos karą yra senovės Romos istoriko Gajaus Salustijaus Krispo veikalas (Gajus Salustijus Krispas 1973), kuris čia toliau labai laisvai atpasakojamas.

ir užgrobė sostą. Antras atbėgo į Romą prašyti užtarimo ir sugebėjo įtikinti Senatą, kad bus geresnis už Jugurtą Romos tarnas.

Tačiau vos prasidėjęs karas nutrūko, nes Jugurta sugebėjo rasti (už kyšius) įtakingų užtarėjų Romoje (padėjo ir Iberijos kovų laukuose užmegzti ryšiai). Numidija buvo tiesiog padalyta į dvi dalis tarp susikivirčijusių įbrolių. Tačiau netrukus Jugurta padarė lemtingą klaidą, kai, vėl užpuolęs įbrolių, nugalabijo ne tik jį, bet ir įbrolio kariuomenėje tarnavusius italikus, turėjusius Romos piliečių arba „beveik piliečių“ (federatų) teises. To jau Roma nebegalėjo Jugurtai atleisti, kaip ir šiais laikais JAV remiamos „demokratiinių sukilėlių“ kariuomenės vadas rizikuoja pavirsti „teroristu“, tyčia ar netyčia nužudęs JAV pilietį. Karas prieš Jugurtą užtruko, nes jo kariuomenė kariavo partizaninį karą, o Jugurtai vis pavykdavo papirkti tai vieną, tai kitą Romos karvedį. Tik patraukę savo pusėn Bokchusą, iki tol Jugurtai talkinusių kaimynės „barbariškos“ Maurititanijos karalių, romėnai sugebėjo įveikti teroristu pavirtusį Jugurtą. Bokchusas suėmė Jugurtą ir išdavė romėnams. Po šaunaus Jugurtą galiausiai „nugalėjusio“ Romos karvedžio Marijaus triumfo Romoje Jugurta baigė gyvenimą kalėjimo duobėje (mirė iš bado).

Daugelis šiuolaikinių JAV kariaujamų karų įtartina primena klasikinį Jugurtos karą. Amerikos priešai juose – buvę sąjungininkai, padėję kovoti prieš dar anksčiau Ameriką „išdavusius“ (kartais – tiesiog laiku nesusiorientavusius JAV politikoje) sąjungininkus. „Išdavikus“ padeda įveikti nauji „laisvės kovotojai“, iš kurių daugelis savo gyvenimą baigia kaip nauji „teroristai“. Tokios buvo garsiausių JAV arabiškųjų jugurtų – Osamos bin Ladeno ir Saddamo Hussei-

no – karjeros. Gerai žinoma, kad pirmasis buvo vertingas JAV sąjungininkas, kovojęs su sovietais Afganistane. Jis galėjo būti ir vienas iš dabar neberodomo holivudinio filmo *Rambo III* (1988) veikėjų, kuriems talkino nenugalimasis Rambo, prototipų. Jau pamiršta, kad ir Saddamas Husseinas kažkada buvo strateginis JAV sąjungininkas, 1980–1988 m. Irano–Irako kare užkirtęs kelią islamiškosios Irano revoliucijos išplitimui už šios šalies ribų. Taip pat spėjome pamiršti, kad ir rusiškasis Jugurta – Vladimiras Putinas – savo karjerą pradėjo kaip JAV lojalus Rusijos prezidento Boriso Jelcino politinis „išūnis“, tik taip susiklosčius aplinkybėms tapęs didžiausios pasaulyje „teroristinės valstybės“ vadovu.

Karai su maištingomis klientinėmis valstybėmis (Numidija, Maurititanija, Pontu) bei pasienyje bruzdančiais barbarais jokio pavojaus Romos imperijos egzistavimui nekėlė, kaip jo nekelia tai viena, tai kita Amerikos *tianxia* taisyklės pažeidžianti ir paskui JAV taikiklyje atsidurianti maištinga kapitalistinės pasaulio sistemos periferijos šalis (Irakas, Iranas, Rusija). Juo labiau jo nekelia ir seniai sutriuškinta ir tik kaip save patvirtinantis mitas tebegyvuojanti *Al-Qaeda*. Romos imperijos vos nesugriovė netrukus po pergalingo Jugurtos karo kilę pilietiniai karai, užbaigę demokratinį (respublikonišką) Romos istorijos laikotarpį. Taip ir šiais laikais vienintelė grėsmė Amerikos *tianxia* gali kilti tik iš jos vidaus. Romos imperija pergyveno pilietinius karus, atsisakiusi demokratijos. Tiesa, Oktaviano įkurto principato laikotarpiu (nuo 27 m. pr. Kr.) demokratinės institucijos išliko, bet tik kaip fasadas. Vargu ar kitokios būtų ir pilietinės nesantarvės smurtinio protrūkio Amerikos *tianxia* „centrinėje valstybėje“ pasekmės.

LITERATŪRA

- Babones, Salvatore. 2009a. *The International Structure of Income: Its Implications for Economic Growth*. Saarbrücken: DM Verlag Dr. Müller.
- Babones, Salvatore (ed.). 2009b. *Social Inequality and Public Health*. Bristol: Policy Press.
- Babones, Salvatore. 2013a. *Applied Statistical Modeling. Vol. 1–4*. Los Angeles: Sage.
- Babones, Salvatore. 2013b. *Fundamentals of Regression Modeling. Vol. 1–4*. Los Angeles: Sage.
- Babones, Salvatore. 2014. *Methods for Quantitative Macro-Comparative Research*. Los Angeles: Sage.
- Babones, Salvatore (ed.). 2015. *Latent Variables and Factor Analysis. Vol. 1–4*. Los Angeles: Sage.
- Babones, Salvatore. 2017. *American Tianxia. Chinese Money, American Power and the End of History*. Bristol: Policy Press.
- Babones, Salvatore; Chase-Dunn, Christopher (eds.). 2012. *Routledge Handbook of World-Systems Analysis*. Abingdon: Routledge.
- Chase-Dunn, Christopher; Babones, Salvatore (eds.). 2006. *Global Social Change: Historical and Comparative Perspectives*. Baltimore: John Hopkins Press.
- Elsenhans, Hartmut; Babones, Salvatore. 2017. *BRICS or Bust?: Escaping the Middle-Income Trap*. Stanford: Stanford University Press.
- Esteve, Gustavo; Babones, Salvatore; Babcicky, Philipp. 2013. *The Future of Development: A Radical Manifesto*. Bristol: Policy Press.
- Krispas, Gajus Salustijus. 1973. *Katilinos sąmokslas. Jugurtos karas*. Vilnius: Vaga.
- Wallerstein, Immanuel. 2000. *The Essential Wallerstein*. New York: New Press.

Sociologijos katedra
 Socialinių mokslų ir
 socialinio darbo institutas
 Filosofijos fakultetas
 Vilniaus universitetas
 Universiteto 9/1
 LT-01513 Vilnius
 El. paštas: zenonas.norkus@fsf.vu.lt